

УДК 159.98:378

О. В. Медянова, канд. психол. наук, доц.

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Одеський національний медичний університет, Одеса, Україна

УДК 159.98:378

О. В. Медянова

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Одеський національний медичний університет, Одеса, Україна

У статті розглянуто історію, сьогоденні реалії, подальші перспективи та напрями розвитку психологічної служби у вищій школі України. Проаналізовано оптимальні форми організації й перспективні напрями розвитку психологічного супроводу вищої професійної освіти. Автором подано наукові досягнення співробітників психологічної служби й науково-дослідної роботи студентів ОНМедУ, присвячені дослідженням психолого-педагогічних умов розвитку особистості майбутніх медпрацівників.

Ключові слова: психологічна служба, психологічний супровід навчально-виховного процесу, когнітивні складові особистості, ціннісна сфера особистості, адаптація.

UDC 159.98:378

O. V. Medyanova

THE HISTORY, CURRENT REALITIES, FUTURE PROSPECTS AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL SERVICES IN HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

The Odessa National Medical University, Odessa, Ukraine

There analyzed the optimal form of organization and perspective directions of development of psychological support of higher education in Ukraine. The author presents the scientific achievements of the psychological services and research work of the Odessa State Medical University students dedicated to research of psycho-pedagogical conditions of personality development of future health professionals.

Key words: psychological service, psychological support of the educational process, the cognitive components of personality, value sphere of the person, adaptation.

Вступ

Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 рр. базується на необхідності повноцінного розвитку та самореалізації молоді, що є однією із суспільних цінностей, а соціальна підтримка молоді — одним з основних пріоритетів державної політики [1]. У програмі акцентовані проблеми молоді, деякі з них можливо та необхідно розв'язувати під час надання вищої освіти, а саме: відсутність у молоді мотивів і навичок до самостійного отримання знань [2]; складність і тривалість переходу молоді від навчання до стабільної та задовільної роботи; недостатнє використання інноваційного потенціалу молоді; недостатнє набуття молодими людьми знань, умінь і навичок поза системою освіти з метою підвищення конку-

рентоспроможності молоді на ринку праці [3, с. 46]; низький рівень професійної орієнтації молоді.

Другим пріоритетом програми є «Здоровий спосіб життя молоді — здійснення заходів, спрямованих на популяризацію та утвердження здорового і безпечного способу життя та культури здоров'я серед молоді». Пріоритет планується реалізувати за двома напрямками:

1. «У здоровому тілі — здоровий дух».
2. «У гармонії з собою і світом».

Мета: сприяння зміцненню психічного здоров'я молодих людей, формування внутрішньої культури їх взаємин у сім'ї та соціальному середовищі; забезпечення репродуктивного здоров'я молоді, популяризація серед молоді знань з безпеки життєдіяльності [1]. Одним з дієвих механізмів розв'язання сформульованих завдань є активна

робота психологічних служб ВНЗ, яка забезпечує психологічний супровід освітнього процесу.

Основна частина

Система надання психологічної допомоги в освітньому середовищі запозичена із закордонного досвіду, перш за все американського. Перший самостійний консультативний центр виник у 1932 р. в університеті штату Міннесота. У США психологічна служба у вузах набула найбільшого поширення — у тій чи іншій формі нею охоплені практично всі ВНЗ і абсолютна більшість молодших коледжів.

Перша в історії СРСР психологічна служба ВНЗ була створена в 1977 р. на базі Казанського державного університету при кафедрі педагогіки і психології під керівництвом Н. М. Пейсахова. Науковим підґрунтям для створення і розвитку психологічної служби ВНЗ у самостійних пострадянських країнах стало узагальнення досвіду в галузі її організації та функціонування (К. А. Абульханова-Славська, М. Р. Бітянова, Л. Ф. Бурлачук, Ю. З. Гільбух, К. М. Гуревич, І. В. Дубровіна, Ю. М. Забродін, Е. А. Клімов, К. К. Обозов, Р. В. Овчарова, В. Г. Панок, А. М. Прихожан, Н. І. Рейнвальд та ін.). Поступово у практиці та теорії психологічної служби з'явилися і досліджувалися нові компоненти: психолого-педагогічний супровід (М. Р. Бітянова, Н. Г. Обухова, Ю. В. Слюсарев та ін.), психологічна підтримка (А. Г. Асмолов, Е. В. Бондаревська, І. А. Волошина, Л. Я. Газман, І. В. Дубровіна, А. Г. Лідерс, А. С. Ткаченко та ін.), допомога, захист, сприяння розвитку особистості, її становленню і самореалізації [4].

Психологічна служба школи існує досить давно і нині вже є великий як міжнародний [3; 5; 6], так і національний [3] досвід психологічної допомоги учням. Однак психологічна служба ВНЗ не може бути калькою з роботи шкільного психолога, бо «в учасників навчально-виховного процесу шкіл і ВНЗ є істотні відмінності. Зрозуміло, що проблеми, які виникають у студентів відрізняються від проблем школярів стосовно навчання, наукової і громадської роботи, побутового і особистого характеру. До того ж, студенти свідоміше і відповідальніше ставляться до процесу навчання, відрізняються більшою самостійністю, у них більш виражене прагнення до саморозвитку і самовдосконалення» [4]; також відрізняється стиль взаємовідносин між психологами і школярами або студентами: в останньому випадку він повинен бути партнерським; менше можливості залучити до роботи батьків; при роботі зі студен-

тами потрібно враховувати не тільки індивідуально-психологічні чинники, а й вимоги до особистості майбутнього професіонала та сьогоденні вимоги суспільства стосовно професійних вад.

Н. І. Оліферович відзначає, що «студентство — одна з найбільш уразливих категорій населення нашого суспільства. Маргінальність статусу (вже не школярі, ще не дорослі), матеріальна нестабільність, кризовий етап життя впливають на всю життєдіяльність студентів» [6]. Такі особливості студентського контингенту призводять до того, що у Білорусі основним методом роботи психологічної служби ВНЗ є ««непряма» служба, в рамках якої психолог працює з кураторами, викладачами та іншими співробітниками і через них впливає на студентську молодь» [6].

Аналогічний напрям тісної взаємодії психологічної служби й адміністрації ВНЗ у психодіагностичній роботі пропонує А. В. Фурман [7]. Він розповідає про застосування технологічного підходу (автор В. І. Подшивалкіна) для комплексного діагностування як студентів, так і академічних груп. Це дозволяє проаналізувати індивідуально психологічний портрет студента та психосоціальний паспорт академічної групи взагалі; з'ясувати розподіл соціальних ролей у групі; відокремити студентів з низьким рівнем адаптивності до навчального процесу у ВНЗ і соціальною дезадаптивністю, тобто групу ризику. Це «дає змогу фахівцям психологічної служби надати конкретизовану та докладну інформацію адміністрації університету (деканам факультетів і їх заступникам, завідувачам кафедр і кураторам груп) про особливості індивідуального, переважно психосоціального та ціннісно-орієнтаційного, розвитку як окремого студента, так і групового становлення академічних університетських колективів» [7]. Додатково надаються рекомендації щодо згуртування академічної групи та підвищення особистісної адаптації студентів, оптимізації навчальних завдань з урахуванням рівня розвитку та спрямованості мотиваційно-ціннісної системи особистості студента та інша інформація, що дозволяє кураторам груп розробити оптимальний перспективний план виховної роботи з проблемними студентами та групою взагалі [7, с. 94–97].

Т. Г. Харитоновна звертає нашу увагу ще на одну функцію психологічної служби ВНЗ, а саме розробку критеріїв визначення компетентності (загальнокультурної, комунікативної, професійної та ін.) студентів конкретного ВНЗ, з урахуванням вимог майбутньої професійної спеціалізації [8]. У практиці російської медичної школи є досвід залучення фахівців психологічної служби

ВНЗ також для особистісно-професійної атестації викладачів [9].

Таким чином, головними завданнями психологічної служби ВНЗ є психологічна підтримка і супровід формування особистості професіонала з урахуванням як індивідуальності студента, так і професіограми спеціальності; поміч адміністрації ВНЗ в оптимізації та індивідуалізації виховної роботи.

Є. І. Пілагіна визначає «психологічний супровід» як системно організовану і постійну роботу психологічної служби, спрямовану на особистісно-професійний розвиток майбутнього фахівця в період навчання у ВНЗ, яка сприяє розкриттю потенційних можливостей студента, його індивідуальності та за потреби включає також корекцію різного роду труднощів у його особистісному розвитку і саморозвитку [10]. А. Н. Кленіна звертає увагу на те, що психологічний супровід — це не лише кабінет «швидкої психологічної допомоги», а структурний підрозділ, який сприяє підвищенню рівня психологізації освітнього процесу і працює в тісному контакті з усіма його учасниками [11].

Р. А. Каленіченко і О. Ф. Деменко бачать сенс соціально-психологічного супроводу «в тому, щоб навчити людину розв'язувати свої проблеми самостійно» [3, с. 49], та визначають основні принципи його організації:

- принцип цілісності та безперервності;
- принцип урахування потреби суб'єкта в самоорганізації й саморозвитку;
- принцип варіативності та свободи вибору;
- принцип активності й самостійності [3, с. 52].

Технологія психологічного супроводу студентів у професійній освіті сформульована Е. Ф. Зеєром [12] у вигляді етапів:

1) етап *адаптації* (перший курс) — завданням психологічної служби є допомога студенту в адаптації до нових умов життєдіяльності;

2) етап *інтенсифікації* (другий і третій курси) — діагностика особистісного й інтелектуального розвитку, надання допомоги у розв'язанні проблем;

3) етап *ідентифікації* (четвертий і п'ятий курси) — цілі психологів полягають у формуванні особистості професіонала та її адаптації до умов професійної діяльності.

Спираючись на теорію Е. Ф. Зеєра, Л. В. Пляка пропонує модель психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю «як єдину систему теоретичної, методичної та практичної діяльності психологічної служби, що здійснюється практичними психологами з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу, форму-

вання зрілої професійно орієнтованої особистості студента за умови збереження психологічного здоров'я всіх учасників навчально-виховного процесу засобами практичної психології» [13, с. 148]. Модель базується на особистісному, гуманістичному, акмеологічному та компетентнісному підходах й охоплює наукові, практичні та прикладні напрями діяльності психологічної служби. Вони включають діагностику, корекцію, реабілітацію, профілактику, прогностику та проектування психологічних станів майбутніх провізорів під час усіх видів навчальної та позанавчальної діяльності [13].

Психологічні служби в останні роки були створені у деяких українських ВНЗ згідно з нормативно-правовими документами психологічної служби та психолого-медико-педагогічних консультацій системи освіти України [14]. Однак психологічна служба сьогодні ще не стала обов'язковим структурним підрозділом і функціонує найчастіше завдяки ініціативі викладачів-психологів, які працюють у ВНЗ, та адміністрації [13; 15]. Тому кожний вищий навчальний заклад самостійно визначає структуру психологічної служби, її місце і роль в освітньому процесі ВНЗ, зміст діяльності.

Найбільш характерними варіантами реально функціонуючих організаційних моделей психологічної служби є [3; 4; 10; 13; 15]:

1) модель студентської соціально-психологічної служби (наприклад, Дніпропетровський національний університет, Національний університет державної податкової служби України, ОНУ ім. І. І. Мечникова);

2) модель «кабінету психологічної допомоги» (Київський державний економічний університет, Луганський національний університет ім. Т. Шевченка, ОНМедУ, Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського);

3) модель психологічного супроводу особистісного розвитку студентів (Запорізький національний університет, Київський державний економічний університет, Харківський національний педагогічний університет ім. Г. К. Сковороди, Луганський національний університет ім. Т. Шевченка, Міжнародний класичний університет ім. П. Орлика, ОНМедУ, Сумський державний університет, Уманський національний університет садівництва);

4) модель психологічного забезпечення освітнього процесу в ВНЗ (Міжнародний класичний університет ім. П. Орлика, Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка);

5) модель психологічного забезпечення управлінських процесів у ВНЗ (Вінницький державний технологічний університет).

Вибір тієї чи іншої моделі зумовлений матеріально-технічними умовами діяльності психологічної служби, кадровими можливостями, професійною позицією фахівців, що працюють там, запитом і позицією адміністрації ВНЗ та ін. [10; 15].

Основними напрямками роботи психологічної служби ОНМедУ є:

— індивідуальна та групова робота з діагностики та коректування деструктивних психологічних станів студентів, аспірантів і викладачів [2; 16];

— науково-дослідна робота співробітників кафедри філософії та біоетики, аспірантів-психологів і студентів, що спрямована на дослідження індивідуально-психологічних особливостей студентів-медиків і науковців-медиків;

— розробка, апробація та впровадження в психологічну та викладацьку практику методик і програм для діагностування та розвитку психологічних можливостей особистості: адаптивності, аксіологічної спрямованості, інноваційного потенціалу особистості, зрілих когнітивних навичок і комунікативної компетентності.

В освітньому просторі сьогодення відбувається переорієнтація на методологію особистісно-орієнтованого навчання, а саме: на синергетичну парадигму, що «є природним результатом тих змін, що відбуваються як в Україні, так і в усьому світі» [17, с. 22]. Цей процес ґрунтується насамперед на зміцненні особистісно-орієнтованої парадигми освіти, усвідомленні специфічної ролі професійного навчання у житті людини, що зумовлює велике значення його гуманізації та гуманітаризації [2]. Але принциповим моментом є те, що ця спрямованість сучасної освіти реалізується у створенні відповідної освітньо-коригувально-розвиваючого середовища, у якому людина перебуває під впливом сильної мотивації самовизначення і саморозвитку, що посилює роль психологічної складової освітнього процесу, яка повинна не тільки забезпечити якісну професійну підготовку завдяки розвитку когнітивних можливостей студентів, а й сприяти формуванню у них адаптивної та психологічно зрілої особистості професіонала [18].

Для розв'язання поставлених завдань у процесі навчання в ОНМедУ з 2010 р., крім інноваційних технологій навчання й активізації наукової творчості студентів, здійснюється психологічний супровід первинної професіоналізації студентів силами фахівців психологічної служби на базі кафедри філософії та біоетики ОНМедУ. Основні напрями цієї роботи:

1) розвиток когнітивних можливостей особистості студентів, формування навичок творчого

нелінійного мислення, розвиток інноваційного потенціалу;

2) консультування, корекція психоемоційного стану студентів із психологічними травмами різного генезу (логоневроз, порушення комунікативної сфери особистості, занижена самооцінка, емоційне вигорання та ін.);

3) оргконсультування, тайменеджмент навчальної діяльності;

4) психодіагностування студентів;

5) розвиток адаптивних можливостей особистості при зміні основної діяльності (у першокурсників, аспірантів першого року навчання), корекція екзистенційної кризи;

6) тренінгові програми (розвиток особистості, арт-терапія, розвиток ціннісної сфери, комунікативних вмінь та ін.).

У межах загальнодержавної програми «Здоров'я — 2020: Український вимір», за напрямом «Психічне здоров'я» та НДР кафедри на тему «Методологічні проблеми розробки нової теорії психіки та ноетики в контексті постнекласики» (державний реєстраційний номер 01080U11002) було проведено низку досліджень.

1. Дисертаційне дослідження О. В. Медянової на тему «Когнітивні складові як чинник розвитку ціннісної сфери особистості студента-медика», у якому автор вивчала співвідношення когнітивних і ціннісних складових особистості з позицій постнекласичної методології на контингенті студентів-медиків [18]. Дослідження проводилося на базі Одеського національного медичного університету. Вибірку становили 249 студентів першого курсу медичного факультету.

Визначено, що для когнітивної сфери особистості досліджених студентів-медиків характерні: високий і середній рівні предметно-дієвого ($M = 5,71$), словесно-логічного ($M = 5,31$), наочно-образного ($M = 6,02$) і креативного ($M = 5,29$) мислення, низький та середній рівні розвитку абстрактно-символьного ($M = 3,4$) мислення, середні значення особистісних когнітивних складових — фактори особистісного інтелекту В ($M = 7,38$), праксернії — аутії М ($M = 5,34$) і консерватизму — радикалізму Q1 ($M = 6,11$), переважання рефлексивного когнітивного стилю, полізалежності. Домінуючими у ціннісній сфері особистості дослідженого контингенту є: індивідуалістичні цінності «Самостійність», «Доброта» (благополуччя близьких), «Визнання і пошана людей і вплив на оточуючих» і гуманістична цінність «Допомога і милосердя до інших людей». До зони відкидання потрапили цінності соціальної успішності та домінування за допомогою матеріальних

і апаратних ресурсів: «Високий матеріальний добуток» і «Влада», а також цінність «Традиції».

Саме у перший рік навчання у студентів закономірно відмічається неврівноважений стан, що охоплює і когнітивну сферу — за рахунок адаптації до змінених форм, обсягів, способів і швидкості подачі, сприйняття, засвоєння навчальної інформації, і ціннісну сферу — за рахунок засвоєння цінностей професійної групи. Активізація інтелектуальної діяльності студентів-медиків, що відбувається за цих умов, сприяє виникненню режиму самоорганізації саме у когнітивній сфері, що прискорює і розвиток ціннісної сфери особистості, внаслідок впливу топографічної організації складних систем (С. П. Курдюмов) та фрактальності процесів у них. Це й зумовило вибір контингенту для дослідження співвідношення когнітивної та ціннісної сфер особистості — студентів першого курсу.

У формуючому експерименті взяли участь дві групи студентів-медиків медичного факультету у віці 17–21 рік: експериментальна і контрольна (по 61 студенту). У ході формуючого етапу дослідження зі студентами експериментальної групи проводилися заняття за методикою «Видалення зайвого» (метод «Створююча Сила» І. В. Єршової-Бабенко) у поєднанні з композиційно-організаційною структурою занять, яка враховує нелінійність процесу навчання, що дозволило, не виходячи за рамки планових занять із психології, розвинути когнітивні можливості студентів, стимулювати процеси внутрішньоособистісної самоорганізації. Програма занять передбачала перехід когнітивної стратегії засвоєння навчальної інформації студентами з принципу «повноти» (механічне сприйняття та засвоєння усієї інформації) до принципу «цілісності» (структуроване засвоєння інформації та принципів її об'єднання). Завдяки навчанню нових способів мислення, організації та запам'ятовування інформації, що одержана, у тому числі навичок взаємодії з інформаційними потоками, «згортання» інформації і створення в пам'яті стійких смислових одиниць зі збільшеною інформаційною ємністю — смислових аттракторів, а також навичок побудови макро-, мезо- і мікромоделей тексту.

Тому показники когнітивних складових зазнали статистично значущих змін. Рівні розвитку словесно-логічного, наочно-образного і креативного типів мислення обох груп змінилися незначно. Рівень розвитку предметно-дієвого типу мислення в групах змінився неоднаково: у контрольній групі він знизився на 0,58 %, а в експериментальній — зріс на 1,14 %. Дані зміни, ймовірно,

можна віднести на рахунок розвиваючого ефекту формуючого впливу, коли опосередковано стимулювався розвиток дієвого мислення за рахунок необхідності планувати свою пошукову, комунікативну і презентаційну діяльність.

В експериментальній групі також підвищилися рівень розвитку абстрактно-символьного мислення на 12,7 % і показник особистісного інтелекту — на 4,29 %. Щодо змін у контрольній групі, то можна відмітити зниження рівня розвитку абстрактно-символьного типу мислення ($t=2,137$; $p\leq 0,05$) та показника особистісного інтелекту ($t=2,237$; $p\leq 0,05$). Таким чином, за допомогою формуючого впливу в учасників експериментальної групи вдалося не тільки розвинути рівні абстрактно-символьного мислення студентів та особистісного інтелекту, а й запобігти їх природному зниженню (що продемонструвала контрольна група), зумовленому особливостями навчального навантаження на першому курсі медичного ВНЗ.

Якісний і статистичний аналіз змін структури ціннісної сфери особистості після формуючого етапу експерименту у студентів експериментальної групи дозволив зробити такі висновки.

По-перше, структура ціннісної сфери студентів гармонізувалася: цінності, що домінують і відторгаються на обох рівнях ціннісної сфери, мають близькі ранги значущості; зменшилися кількість і гострота конфліктів між рангами цінностей на рівнях ідеалів і пріоритетів поведінки. По-друге, абсолютні значення на рівні нормативних ідеалів знизилися за усіма цінностями, окрім «Гедонізм», на рівні пріоритетів поведінки відбулося зниження абсолютних величин значущості усіх цінностей, крім показника цінності «Самостійність». Дану зміну, а також зближення рангів цінностей на рівнях ідеалів і поведінки, можна пояснити зниженням максималізму в судженнях, зростанням ієрархізації структури ціннісної сфери особистості.

Конфліктність структури ціннісної сфери студентів — представників контрольної групи трохи зросла, гармонізація домінуючих цінностей на обох рівнях досягнута тільки за цінністю «Доброта», за іншими домінуючими цінностями різниця в рангах збереглася. Абсолютні значення показників більшості цінностей у студентів контрольної групи після формуючого етапу знижуються істотно менше.

Таким чином, швидкість адаптації ціннісної сфери особистості експериментальної групи вища за контрольну, а її структура більш гармонійна та збалансована.

Тенденції вагової значущості полюсів для експериментальної та контрольної груп після експерименту: порівняльний аналіз

Полюси біполярних осей за методикою Ш. Шварца	Експериментальна група		Контрольна група	
	Рівень нормативних ідеалів	Рівень пріоритетів поведінки	Рівень нормативних ідеалів	Рівень пріоритетів поведінки
Відкритість до змін	↑	↓	↓	↑
Консерватизм	↑	↑	↓	↓ t=-4,26*
Самопіднесення	↑	↓	↑ t=5,79*	↑
Самотрансцендентність	↓	↑	↓ t=-4,67*	↓

Примітка. * — $p \leq 0,01$; t-критерій Стьюдента; ↑ — зростання значення показника; ↓ — зниження значення показника.

При переході на рівень біполярних осей, що об'єднують цінності в біполярні комплекси, вдається простежити тенденції зміни структури ціннісної сфери особистості студентів обох груп (табл. 1).

Отримані дані можна інтерпретувати як стійку зміну структури ціннісної сфери особистості студентів-медиків у процесі навчання, що виявляється у зниженні значущості консервативних і самотрансцендентних цінностей і зростанні привабливості індивідуалістичних цінностей. Однак в експериментальній групі ці зміни вдалося зупинити: збільшити вагу полюса «Консерватизм» на обох рівнях ціннісної сфери та підвищити значущість самотрансцендентних цінностей у практичній поведінці студентів-медиків.

Таким чином, формуючий експеримент підтвердив, що розвиток когнітивних складових сприяє зменшенню конфліктності та неструктурованості ціннісної сфери особистості студентів-медиків, хоча безпосереднього впливу на неї не відбувалося. Це дозволило не лише стабілізувати ціннісну сферу особистості студентів-медиків, а й підвищити її адаптивні можливості при входженні в структуру професійних цінностей.

2. У кандидатській дисертації О. М. Куцебо «Психологічні захисні механізми особистості майбутніх медиків» було проведено обстеження психологічних захисних механізмів особистості (ПЗМО) та індивідуально-психологічних особливостей студентів 1-го курсу ОНМедУ.

З'ясовано таке:

— перевищена норма загальної напруженості захисту у 62 % респондентів, що свідчить про наявність реально існуючих, але не упізнаних конфліктів особистості;

— високий рівень деструктивних ПЗМО — проекція 83 % та заперечення 59 % [19].

3. Кандидатська дисертація Н. В. Кривцової «Психологічний резерв самореалізації особисто-

сті дослідника» присвячена дослідженню зв'язків між показниками інноваційного потенціалу особистості та соціальної адаптивності [20].

4. У кандидатській дисертації Ю. І. Мадінової «Психодіагностика та корекція особистісної дезадаптації у студентів-медиків під час первинної професіоналізації: симптомокомплекс композиційної організації малюнка» [21] було проведено дослідження композиційного симптомокомплексу адаптивності/дезадаптивності особистості з позицій постнекласичної методології на контингенті студентів-медиків.

У межах науково-дослідної роботи студентів і психодіагностичного напрямку роботи психологічної служби ОНМедУ були виконані дослідження:

1. В. М. Паску «Дослідження самооцінки особистості та харчової поведінки юнацтва». У ході дослідження 40 юнаків-добровольців у віці 18–20 років була визначена деструктивна особливість самоставлення досліджуваних — низький рівень самоприйняття та тенденція до порушення харчової поведінки — підвищені показники за шкалами прагнення до худорби (60 %) і незадоволеність тілом (70 %) при нормі 40–50 % [22, с. 38–39].

2. Г. О. Ключкова, Я. О. Грейц «Виявлення проблем у сфері комунікації». Студентками 1-го курсу було проведено опитування одногрупників з фармацевтичного факультету ОНМедУ — усього 90 юнаків-добровольців у віці 18–19 років за «Опитувальником проблеми у спілкуванні» (розроблений авторами самостійно) та проаналізовані результати самотестування студентів у межах елективного курсу «Психологія спілкування» на семінарських заняттях.

Було виявлено таке:

— у піддослідних знижений рівень вмінь, пов'язаних з початком бесіди, який впливає й на вміння її підтримувати, тому вони потребують додаткового тренінгового навчання первинних

комунікативних навичок і вміння підтримки бесіди;

— виявлене підвищення рівня інфантильності особистості досліджуваних за принципом неподільності ідентифікація/індивідуалізація. Таким чином, студентки з'ясували, що джерелом сором'язливості досліджуваного контингенту є часткова некомпетентність у комунікативній сфері [22, с. 36–37].

3. М. А. Черкасенко, Д. Ю. Останина «Исследование факторов, усиливающих восприимчивость студентов-медиков к эффектам толпы». З метою виявлення індивідуально-психологічних особливостей особистості студентів-медиків, що підсилюють їх сприйнятливості до ефектів натовпу, нами проведено пілотне дослідження студентів 1–3-го курсу ОНМедУ за такими параметрами:

— інтегральні форми комунікативної агресивності (В. В. Бойко);

— перцептивно-комунікативна компетентність (Н. П. Фетіскіна);

— внутрішньогрупова референтометрія (А. А. Карелін).

За підсумками дослідження виявлено, що найбільше на показник «Схильність заражатися агресією натовпу» впливають не тип референтної групи і комунікативна компетентність особистості, а показники її індивідуальної агресивності. Кореляційний аналіз показав статистично значущу залежність показника «Схильність заражатися агресією натовпу» і таких показників:

1) «Середній рівень агресії» $r = 0,01$; $\leq 0,611$ ($p < 0,01$);

2) «Схильність провокувати агресію» $r = 0,357$ ($p < 0,01$);

3) «Задоволення від агресії» $r = 0,545$ ($p < 0,01$);

4) «Схильність провокувати агресію» $r = 0,35$ ($p < 0,05$);

5) «Спонтанність агресії» $r = 0,258$ ($p < 0,05$);

6) «Нездатність перемикаєти агресію» $r = -0,241$ ($p < 0,05$); виявлені значущі негативні кореляційні залежності між показником «Спонтанність агресії» і показниками «Взаємопізнання» ($r = -0,224$), «Взаєморозуміння» ($r = -0,209$) і «Загальний рівень інтерактивної компетентності» ($r = -0,224$).

Таким чином, зростання агресивності самої особистості зумовлює схильність піддаватися впливу агресії натовпу. З метою зниження даного впливу на індивідуальність рекомендовано навчання студентів-медиків навичку перемикаєти агресивності на продуктивні види діяльності та зниження

загального рівня їх агресивності, а також розвиток їх комунікативних навичок [22, с. 42].

4. Е. К. Медянова, О. С. Затула «Исследование влияния перфекционизма на индивидуально-психологические особенности студентов-медиков» [22, с. 37–38]: дослідження пов'язане з необхідністю виявлення рівня і типу проявленого студентами перфекціонізму; уточнення його впливу на навчальну мотивацію, життєстійкість і рівень психологічного благополуччя досліджуваного контингенту. З метою розв'язання поставлених завдань проведено тестування 56 студентів першого курсу медичного та стоматологічного факультетів ОНМедУ у 2014/2015 навчальному році.

Отримані такі дані:

1) показники перфекціонізму, орієнтованому на себе, взаємопов'язані з інтегрованими показниками адаптаційного потенціалу: «Психологічне благополуччя» $r = 0,378$ ($p < 0,001$) — суб'єктивне самовідчуття цілісності й осмисленості індивідом свого буття; «Життєстійкість» $r = 0,439$ ($p < 0,001$) — система переконань, які дозволяють людині долати стресові ситуації; «Особистісний ріст» $r = 0,369$ ($p < 0,001$) — реалізація власного потенціалу, поступове поліпшення в собі та своїх діях;

2) показники перфекціонізму, орієнтованого на інших, також взаємопов'язані з інтегрованими показниками адаптаційного потенціалу, такими як «Психологічне благополуччя» $r = 0,273$ ($p < 0,01$); «Життєстійкість» $r = 0,279$ ($p < 0,01$);

3) показники соціально-запропонованого перфекціонізму (СЗП) мають негативні значущі кореляційні зв'язки з інтегрованими показниками адаптаційного потенціалу, такими як «Психологічне благополуччя» $r = -0,354$ ($p < 0,001$); «Особистісний ріст» $r = -0,269$ ($p < 0,01$);

4) показники загального перфекціонізму взаємопов'язані з інтегрованими показниками адаптаційного потенціалу, такими як «Життєстійкість» $r = 0,356$ ($p < 0,001$); «Особистісний ріст» $r = 0,298$ ($p < 0,01$) [23].

Таким чином, перфекціонізм, орієнтований на себе, і загальний перфекціонізм позитивно впливають на всі рівні адаптаційного потенціалу. Перфекціонізм, орієнтований на інших, позитивно впливає на інтегральні показники адаптивного потенціалу особистості, але знижує його індивідуальний рівень. Для студентів з високим і середнім рівнем соціально запропонованого перфекціонізму характерні схильність до закритого типу особистості, пасивність життєвої позиції, а

також досить низький рівень потреби в особистісному зростанні (яка є провідною потребою пубертатного періоду), що теоретично знижує адаптивний потенціал особистості. У дослідженні виявлена негативна кореляційна залежність рівня СЗП і всіх характеристик адаптаційного потенціалу. Отже, студенти з високим рівнем СЗП знаходяться у зоні ризику порушення психологічного здоров'я, у тому числі у зв'язку зі зниженою адаптивністю.

Таким чином, науково-дослідна робота в межах психологічної служби ВНЗ спрямована як на з'ясування психологічного стану та його можливих порушень у студентів, аспірантів і викладачів, так і на закріплення навичок дослідної роботи та розвитку інноваційних можливостей студентів, що планують наукову діяльність.

Висновки

Психологічний супровід вищої освіти потребує наукових даних стосовно індивідуально-психологічних особливостей особистості учасників навчального процесу; розробки, апробацій і впровадження методик, спрямованих на оптимізацію навчального простору, розвиток навчальної та професійної компетентності як викладачів, так і майбутніх медиків; своєчасної та ефективної діагностики деструктивних станів, а також потенцій розвитку особистості. Тому розвиток й активізація як наукової, так і діагностико-коррекційної роботи психологічної служби ВНЗ є актуальним завданням сьогодення.

Таким чином, сучасна вища професійна освіта зобов'язана забезпечити психолого-педагогічні умови, що сприяють розвитку особистості, здатної до реалізації своїх можливостей, соціально стійкої й одночасно мобільної, успішно адаптується до змін, які відбуваються в професійній сфері. Саме за допомогою діяльності психологічної служби у ВНЗ можна успішно розв'язувати проблеми становлення особистості студента, питання професійного визначення та реалізувати програму модернізації системи освіти в рамках конкретного навчального закладу. Досвід впровадження психологічної служби у ВНЗ України є різноманітним і багаторівневим. Тому впровадження апробованих у вищій школі видів її діяльності призведе до підвищення ефективності всіх напрямків психологічного супроводу підготовки майбутніх медиків у ОНМедУ.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Розпорядження* Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 1018-р «Про схвалення Концепції Дер-

жавної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1018-2015-%D1%80>.

2. *Медянова О. В.* Пріоритети освіти у вимірі інформаційного суспільства / О. В. Медянова, Н. В. Кривцова, В. Т. Головчук // Реалізація закону України «Про вищу освіту» у вищій медичній та фармацевтичній освіті України : Все-укр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю, присвяч. пам'яті ректора, чл.-кор. НАМН України, проф. Л. Я. Ковальчука. Тернопіль, 21–23 травня 2015 р. : матер. – Тернопіль : ТДМУ, 2015. – С. 107–108.

3. *Проблеми соціально-психологічного супроводу навчального процесу у вищих закладах освіти* / Н. С. Грищенко, О. Ф. Дменко, О. В. Іванова [та ін.] ; за ред. Н. В. Ківенко. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2013. – 132 с.

4. *Кайріс О. Д.* Сучасний стан і тенденції розвитку психологічної служби ВНЗ в Україні і за кордоном [Електронний ресурс] / О. Д. Кайріс // Вісник психології і соціальної педагогіки : зб. наук. праць / Інститут психології і соціальної педагогіки Київського ун-ту імені Бориса Грінченка ; Московський гуманітарний педагогічний ін-т. – Вип. 2. – К. ; М., 2010. – Режим доступу : <http://www.psych.kiev.ua>

5. *Антонова О. Є.* Науково-педагогічний супровід обдарованої особистості у діяльності Житомирської науково-педагогічної школи / О. Є. Антонова // Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи : зб. наук. праць / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 149–169.

6. *Олифірович Н. И.* Специфика деятельности социально-психологической службы в учебно-воспитательном процессе вуза [Текст] / Н. И. Олифірович, С. И. Коптева // Весті БДПУ. Сер. 1, Педагогіка. Психологія. Філологія : наукова-метадисциплінарне часопис. – 2010. – № 1. – С. 34–38.

7. *Фурман А.* Діагностичний напрям змістовлення діяльності психохірургічної служби університету / А. Фурман, Т. Надвичина // Психологія і суспільство. – 2014. – № 3 (57). – С. 69–101.

8. *Харитонова Т. Г.* Роль психологической службы вуза в оценке компетенций студентов [Электронный ресурс] // Концепт. – 2014. – № 02 (февраль). – Режим доступа : <http://e-koncept.ru/2014/14051.htm>.

9. *Тетенькин Б. С.* Участие психологической службы вуза в аттестации преподавателей / Б. С. Тетенькин // Вятский медицинский вестник. – 2012. – № 4. – С. 69–72.

10. *Пилюгина Е. И.* Психологическое сопровождение личностно-профессионального развития студента вуза / Е. И. Пилюгина, О. В. Бережнова // Молодой ученый. – 2012. – № 10. – С. 289–291.

11. *Кленина А. Н.* К вопросу о необходимости психологического сопровождения учащихся на этапе вузовского образования [Электронный ресурс] / А. Н. Кленина. – Режим доступа : <http://pandia.ru/text/78/051/35044.php>.

12. *Зеер Э. Ф.* Психология профессий : учеб. пособие для студентов вузов / Э. Ф. Зеер. – М. : Академический проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.

13. *Пляка Л. В.* Модель психологічного супроводу професійного становлення майбутніх фахівців фармацевтичного профілю. Частина 2 / Л. В. Пляка // Молодий вчений. – 2016. – № 1 (28). – С. 144–149.

14. *Довідник* нормативно-правових документів психологічної служби та психолого-медико-педагогічних консуль-

тацій системи освіти України [Електронний ресурс] / упоряд. : Ю. А. Луценко, А. Г. Обухівська, І. В. Луценко, Н. В. Сосновенко. – К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2014. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – 475 с.

15. Шкарлет С. М. Інноваційний розвиток освітнього простору у вищих навчальних закладах / С. М. Шкарлет, І. В. Горшунова // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки» : наук. збірник / Черніг. держ. технол. ун-т. – Чернігів : Черніг. держ. технол. ун-т, 2012. – № 3 (60). – С. 5–15.

16. Медянова Е. В. Возможности психологического сопровождения профессионального обучения. Часть 1 / Е. В. Медянова // Управління якістю підготовки фахівців : ювілейна 20-та міжнар. наук.-метод. конф. Одеса, 23–24 квітня 2015 року : матер. – Одеса : Одеська державна академія будівництва та архітектури, 2015. – С. 94–95.

17. Мадзігон В. Інститут педагогіки — поступ у третє тисячоліття / В. Мадзігон // Освіта України. – 2007. – № 16/17. – С. 22–23.

18. Медянова Е. В. Когнитивные составляющие как фактор развития ценностной сферы личности студентов-медиков / Е. В. Медянова // Интегративна антропология. – 2013. – № 2 (22). – С. 57–62.

19. Куцебо О. М. Аналіз зв'язку психологічних захисних механізмів з типологічними особливостями особистості

майбутніх медиків / О. М. Куцебо // Наука і освіта. – 210. – № 9. – С. 81–85.

20. Кривцова Н. В. Анализ связей между показателями инновационного потенциала и социальной адаптивности / Н. В. Кривцова // Становлення особистості професіонала й розвиток : 4-та міжнар. наук.-практ. конференція : матер. Одеса, 27–29 лютого 2015 року : матер. – Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2015. – С. 166–168.

21. Мадінова Ю. І. Питання взаємного впливу психосоціальних і психофізіологічних характеристик адаптивності особистості на прикладі студентів-медиків [Електронний ресурс] / Ю. І. Мадінова // Технології розвитку інтелекту. – 2015. – Т. 1, № 8. – Режим доступу : http://www.psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/151.

22. Сучасні теоретичні та практичні аспекти клінічної медицини : міжнар. наук. конф. студентів та молодих вчених, присвяч. 85-річчю з дня заснування Студентського наукового товариства ОНМедУ. Одеса, 22–24 квітня 2015 року : тези доп. – Одеса : ОНМедУ, 2015. – 346 с.

23. Медянова Е. К. Взаимосвязь перфекционизма и адаптационного потенциала личности студентов начальных курсов / Е. К. Медянова // Адаптаційний потенціал особистості в сучасному соціальному середовищі : зб. наук. праць Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференції молодих вчених та студентів. Одеса, 21 травня 2015 року. – Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2015. – С. 40–46.

Надійшла 27.06.2016

Рецензент д-р мед. наук, проф. К. В. Аймедов

УДК 61:378.147

Л. С. Холопов, канд. мед. наук, доц.,
В. А. Штанько, канд. мед. наук, доц.,
С. А. Тихонова, д-р мед. наук, проф.,
В. Б. Яблонська, канд. мед. наук, доц.,
О. В. Хижняк, канд. мед. наук, доц.,
В. О. Баташова-Галинська, канд. мед. наук

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ ТА ВЛАСНИЙ ДОСВІД

Одеський національний медичний університет, Одеса, Україна

УДК 61:378.147

Л. С. Холопов, В. А. Штанько, С. А. Тихонова, В. Б. Яблонська,
О. В. Хижняк, В. О. Баташова-Галинська
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ:
СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ ТА ВЛАСНИЙ ДОСВІД
Одеський національний медичний університет, Одеса, Україна

Метою даної статті стало узагальнення сучасних поглядів на організацію самостійної роботи студентів (СРС) та її імплементацію в реальні умови, а також аналіз власного досвіду організації СРС, зокрема ефективності впровадження «Робочого зошита» (РЗ) студента.

Для оцінки прихильності студентів до СРС з використанням РЗ було проведено анонімне опитування 63 студентів, які завершили програмний курс навчання з постійним використанням РЗ для СРС. Після аналізу результатів опитування розроблені на кафедрі РЗ у цілому можна вважати зручним і корисним інструментом СРС.

Ключові слова: самостійна робота студентів, робочий зошит.